

LA GENERACIÓ DE LA REVOLUCIÓ RUSSA¹

Josep Puigsech Farràs

Universitat Autònoma de Barcelona

Resum. L'impacte de la Revolució Russa, un dels fets cabdals del segle xx, es va fer sentir per tot el món. A Catalunya, la generació de catalans que visqueren l'esclat de la Revolució d'Octubre fins a la Guerra Civil fou la generació de la Revolució Russa, joves que visqueren l'impacte del triomf dels bolxevics.

Aquest article analitza l'impacte que tingué la Revolució Russa d'octubre de 1917 a Catalunya i les diverses visions i discursos (des del maximalisme al comunisme) que es construïren sobre aquest fet.

Paraules clau: Generació de la Revolució Russa, Catalunya, Andreu Nin, Francesc Macià, Josep Pla, CNT, POUM.

Abstract. The impact of the Russian Revolution, one of the defining events of the 20th century, was felt around the world. In Catalonia, the generation of Catalans who lived through the events of the October Revolution up to the Civil War was known as the generation of the Russian Revolution, young people who experienced the impact of the Bolshevik triumph.

This article analyses the impact of the October Revolution in 1917 on Catalonia and the various visions and discourses (from Maximalism to Communism) that were constructed around this fact.

Key words: Generation of the Russian Revolution, Catalonia, Andreu Nin, Francesc Macià, Josep Pla, CNT, POUM.

---

¹ Els resultats que s'exposen en aquest capítol han estat possible a través del suport del projecte de recerca finançat «Culturas políticas, movilización y violencia en España, 1930-1950» del Ministeri d'Economia i Competitivitat espanyol, codi HAR2014-53498.

La generació de catalans i catalanes que protagonitzaren la vida política, social, cultural i econòmica de la Catalunya compresa entre l'esclat de la Revolució d'Octubre a Rússia i la finalització de la Guerra Civil a Catalunya pot ser considerada perfectament, encara que no exclusivament, la generació de la Revolució Russa. Una generació que visqué a Catalunya, en tota la seva extensió, l'impacte de l'esdeveniment històric més determinant del segle xx. Com plantejà ja fa anys Eric Hobsbawm,² i ben recentment ha ratificat, entre d'altres, una de les figures emblemàtiques de la historiografia catalana com és Josep Fontana,³ la Revolució Russa d'octubre de 1917 fou el factor que definí temàticament el segle xx. El segle passat fou, sense cap mena de dubte, el segle de la Revolució Russa, el segle del triomf de la primera revolució obrera que consolidava el seu control sobre un estat i, a partir d'aquí, projectava un model alternatiu al sistema capitalista amb la voluntat d'esdevenir mundialment hegemònic. I, a més, ho feia amb uns ingredients que li conformaven una barreja de misticisme i heroisme que encara la feien més rellevant, atractiva o temuda segons els casos: es portava a terme en el país més extens del planeta, en un territori a cavall entre Europa i Àsia, en una zona que els teòrics de la revolució obrera en cap cas situaven entre els pronòstics principals —i, de fet, tampoc secundaris— i, a més, la seva supervivència passaria per la victòria en una duríssima guerra civil que, en bona mesura, fou també una guerra d'intervenció atesa l'àmplia coalició de potències internacionals que participaren en aquell conflicte contra els revolucionaris russos.⁴

Així, doncs, la generació de la Revolució Russa configurarà una generació de catalans i catalanes que no romangueren aliens als nous aires renovadors que bufaven des de Rússia i, amb ells, als aires del motor que definí el segle xx pel que fa a la temàtica. De fet, les notícies del que succeïa al país dels antics tsars es precipitaren a Catalunya de forma quasi simultània

---

2 HOBBSAWM, Eric. *Historia del siglo xx*. Barcelona, Crítica, 1995, p. 11-25.

3 FONTANA, Josep. *El siglo de la revolución. Una historia del mundo desde 1914*. Barcelona, Crítica, 2017, p. 11-12.

4 Vegeu, entre moltes altres aportacions realitzades arran del centenari de la Revolució Russa, els exemples de FAULKNER, Neil. *La Revolución Rusa. Una historia del pueblo*. Barcelona, Pasado&Presente, 2017; MIÉVILLE, China. *Octubre*. Madrid, Akal, 2017; VEIGA, FRANCISCO; MARTÍN, Pablo; SÁNCHEZ MONROE, Juan. *Entre dos octubres. Revoluciones y contrarrevoluciones en Rusia (1905-1917) y guerra civil en Eurasia*. Madrid, Alianza, 2017; SHUBIN, Aleksandr. *Старт Страны Советов. Революция. Октябрь 1917 - март 1918 (Start Stranii Sovetov. Revoliutsiia. Oktiabr 1917 - mart 1918)*. Sant Petersburg, Piter, 2017, i WADE, Rex A. *1917. La Revolución Rusa*. Madrid, La esfera de los libros, 2017.

al mateix assalt al Palau d'Hivern. Això sí, no foren ni precisos ni de primera mà, ja que esdevingueren el resultat de la reproducció de les notícies de les agències de premsa internacionals que informaven, amb limitacions evidents, del que estava succeint a Rússia.⁵ I ho feien en un context català que no era aliè a la dinàmica de sacseig que es vivia a Europa, la qual cosa explica en bona mesura aquest ressò a Catalunya. No només pels efectes de la Primera Guerra Mundial, que no era una qüestió menor, sinó també pels efectes interns catalans, marcats per la ressaca de la triple crisi de 1917 que es visqué al conjunt d'Espanya però que tingué en el cas català un dels seus vectors determinants en clau de crisi política i social. Així, doncs, les convulsions que es vivien a Rússia no partien del no res a Catalunya. La realitat catalana era la d'un territori que havia estat sacsejat per una onada de mobilitzacions que, vista en perspectiva europea, era una més dins del complex context europeu de la Gran Guerra, el testimoni de la qual ara agafava Rússia.⁶

I seria precisament aquesta mateixa generació la que progressivament durant els anys vint, i intensament durant els anys trenta, aniria fent cada vegada més seva la Revolució Russa. En uns casos per identificar-s'hi sincerament des d'una perspectiva ideològica i social. En d'altres, per identificar-s'hi estratègicament. En uns quants més, per identificar-s'hi en la seva essència però no en la seva praxi. I, finalment, també tingué els seus detractors. En definitiva, fou la generació que protagonitzà la realitat catalana fins que la derrota republicana a la Guerra Civil, el febrer de 1939, suposà el silenci majoritari per a aquella generació que havia mostrat algun tipus de simpatia o empatia envers la Revolució Russa —però també per a aquells que s'hi havien situat en contra—, alhora que implicava també un punt i a part en la trajectòria interna catalana que s'havia gestat des de finals de la segona dècada del segle passat.⁷

---

5 AVILÉS, Juan. *La fe que vino de Rusia. La revolución bolchevique y los españoles (1917-1931)*. Madrid, Biblioteca Nueva, 1999, p. 88-107.

6 ROIG ROSICH, Josep Maria. «Catalanisme, anticatalanisme i obrerisme, 1900-1930». RISQUES, Manel (dir.). *Història de la Catalunya Contemporània*. Barcelona, Pòrtic, 1999, p. 248-263.

7 Aquesta tesi ha estat desenvolupada més detalladament a PUIGSECH, Josep. *La Revolució Russa i Catalunya*. Vic, Eumo, 2017, p. 10-17.

1. La Revolució Russa i Catalunya: maximalisme i comunisme

La generació de la Revolució Russa es mostrà primer dubitativa, i després precisa, a l'hora de caracteritzar ideològicament la Revolució Russa durant els primers catorze anys d'aquell episodi revolucionari. Primer, va ser percebuda com a maximalista, en tant que procés revolucionari dut a terme per uns revolucionaris que maximitzaven la revolució viscuda el febrer de 1917 —març, segons el calendari occidental— a Rússia, és a dir, el radicalitzaven. En altres paraules, obrien una nova etapa revolucionària que no només superava la Revolució de Febrer, sinó que no es tenia gens clara la seva caracterització ideològica ni el seu projecte més enllà de la radicalització que implicava respecte a l'episodi de febrer de 1917. Així, doncs, una percepció gens clara en termes ideològics i programàtics que, de fet, en cap cas la va considerar una revolució comunista o socialista. El més proper a aquesta darrera consideració va ser la percepció d'una revolució obrera en el sentit més genèric del terme. De fet, així seria com la identificarien els sectors de l'àmbit anarquista que, per altra banda, a l'hora de mostrar la seva empatia no deixarien de banda l'impacte que la Revolució tindria en la Primera Guerra Mundial.

En canvi, a partir de març de 1919 es produí un salt qualitatiu. La Revolució d'Octubre de 1917 va ser percebuda com a comunista. El gir d'aquesta apreciació es produí arran de la dinàmica russa. I l'instrument que ho permeté fou la fundació de la Internacional Comunista o III Internacional. El seu naixement clarificava a ulls del món que la Revolució d'Octubre tenia un contingut ideològic i programàtic precís: el desenvolupament d'una revolució comunista a escala mundial, l'episodi rus de la qual —hi havia aquest convenciment— havia estat la guspira que encenia la flama. Així, doncs, des de la mateixa Rússia es clarificava quin era el tarannà de la Revolució.⁸ Però es feia dins d'un context rus i europeu que era sinònim de qualsevol cosa menys d'estabilitat. En el primer cas, en el marc d'una guerra civil que s'havia iniciat un any abans i que tenia com a objectiu ofegar la Revolució d'Octubre. I, en el segon, la confiança d'una previsible onada revolucionària a Europa en el marc de la Primera Guerra Mundial que, de fet, es traduiria, primer, el 1918, en mobilitzacions obreres i camperoles a Alemanya i Holanda, així com en mobilitzacions camperoles al sud d'Espanya, a més de la proclamació d'una república de soviets a Finlàndia, Estrasburg i Baviera; i, segon, el 1919, amb la proclamació de

---

⁸ *Ibidem*, p. 22-23, 67-70 i 105-106.

noves repúbliques de soviets a Hongria, Eslovàquia i Mongòlia, així com la insurrecció espartaquista a Berlín i diferents dinàmiques d'insurreccions obreres i camperoles a Itàlia com a elements més rellevants.⁹

Des de novembre de 1917 el component ideològic fou determinant a l'hora de caracteritzar la Revolució Russa i definir el posicionament de les principals forces polítiques i sindicals catalanes davant aquest esdeveniment. Com era previsible, els sectors conservadors s'hi situaren en contra. Però, i aquí hi hagué la sorpresa inicial, també aquells espais que inicialment podien semblar favorables o, com a mínim, es creia que es mantindrien a l'expectativa davant els esdeveniments russos. Formacions de l'àmbit liberal progressista marcaren clarament distàncies envers la Revolució d'Octubre i els socialistes buscaren l'equidistància. Mentrestant, l'esfera anarquista hi mostrà simpaties. Però en tots els casos pesà decisivament un segon factor: l'impacte que podia tenir aquella revolució en el context de la Primera Guerra Mundial i, per extensió, en la dinàmica bèl·lica i en la propagació revolucionària dins dels estats implicats en el conflicte.

Des de les files de la formació política hegemònica a Catalunya, la Lliga Regionalista, es va desacreditar i deixar sense legitimació la Revolució Russa. S'hi oposaren frontalment perquè, precisament, era una revolució i, per tant, implicava subvertir l'ordre polític, econòmic i social. La Revolució en ella mateixa implicava una conceptualització que topava frontalment amb la lògica que definia l'essència de la Lliga. I més encara si tenim present que aquesta formació pensava en clau interna espanyola i, més específicament, catalana. Des de la seva òptica s'havien d'evitar els camins coincidents entre Rússia i Espanya, especialment en la mesura que tots dos països havien tingut un punt de partida relativament similar durant la primera meitat de l'any 1917, arran de la tensió política i social que havien viscut des de la primera part de l'any. Però el desenllaç havia de ser diferent. Per tant, la Lliga no dubtava a deixar palès que els camins finals dels dos estats no mostraven cap possibilitat de coincidència.¹⁰

El liberalisme progressista republicà català, del qual era un dels seus millors exemples —encara que no l'únic— el Partit Republicà Català (PRC) de Francesc Layret i Marcel·lí Domingo, també es mostrà crític amb els maximalistes. La Revolució Russa fou interpretada com una

---

9 GARRIDO, Magdalena. «El impacto internacional de la Revolución de Octubre. Aproximación a los movimientos a favor y en contra de la Rusia soviética». *Nuestra Historia. Revista de Historia de la FIM*, 4, 2017, p. 60-62.

10 Vegeu *La Veu de Catalunya*. 09/11/1917, p. 4.

traïció. Per a ells pesaven molt més els efectes en el joc d'aliances de la Primera Guerra Mundial que no pas els beneficis que se'n podien obtenir en clau interna russa. De fet, no rebutjaven la revolució com a concepte, a diferència de la Lliga. Però sí que s'oposaven a una revolució que pogués portar a l'afebliment de l'Entesa i, amb ella, a la potenciació del triomf dels imperis centrals en el conflicte mundial. Per aquest motiu no dubtaren a estereotipar els revolucionaris russos com a agents alemanys que buscaven un acord de pau per separat entre Rússia i els imperis centrals que portés al trencament dels acords internacionals del seu país amb l'Entesa. Així, doncs, el seu concepte de progrés, basat en els principis laics, republicans i liberals progressistes, no passava pel món germànic sinó per l'essència que representava el món occidental, i especialment una França amb la qual identificaven totes les virtuts del liberalisme progressista i amb qui precisament Rússia havia teixit una de les seves aliances més sòlides durant la Primera Guerra Mundial.¹¹

Els socialistes catalans tampoc destacaren precisament pel seu suport a la Revolució Russa. Tanmateix, es situaren en un punt equidistant, la qual cosa ja era tota una diferència significativa vistos els precedents anteriors. Integrat per uns tres-cents militants i com a federació regional catalana del Partit Socialista Obrer Español (PSOE), el partit dels socialistes catalans seguiria la línia marcada per la direcció estatal. No es pogué ni un mil·límetre de la posició oficial de la direcció del PSOE: equidistància. No s'hi mostrà en contra, perquè ideològicament apostava per la revolució com a instrument de canvi polític i social. Però, per altra banda, tampoc era favorable als maximalistes arran de les implicacions que tenia aquesta posició per a la Primera Guerra Mundial. Des del seu punt de vista, la nova revolució afectava directament la lògica de les aliances de la Primera Guerra Mundial, conflicte en el qual els socialistes espanyols s'havien situat al costat de l'Entesa amb l'argument que era la millor garantia per combatre l'imperialisme germànic en tant que portador dels valors conservadors i retrògrads en l'escenari europeu.¹²

Així, doncs, l'únic focus de seguidors del maximalisme es va trobar a l'esfera del món anarquista català i, dins d'aquest, especialment, la Confederació Nacional del Treball (CNT). Els cenetistes donaren la benvinguda als maximalistes i, a més, ho feren considerant l'escenari internacional com

---

¹¹ Vegeu *La Lucha*. 10/11/1917, p. 1.

¹² Vegeu *El Socialista*. 10/11/1917, p. 1-2.

el factor determinant en la seva posició. La seva interpretació prioritzava el context internacional europeu respecte a la transformació social en clau interna russa, com havien fet el liberalisme progressista republicà i el socialisme català, però, a diferència d'aquests dos últims, aquesta priorització els portava a mostrar-se partidaris de la Revolució Russa. Des del seu punt de vista, el maximalisme rus era la millor conquesta en el camí del pacifisme enfront de la Primera Guerra Mundial, mentre que deixava en un segon terme les transformacions socials que aquella revolució pogués generar dins de les fronteres russes. No en desprestigiaven els èxits en el camp social, però prioritzaven la fi d'una guerra que, clarament, identificaven com una carnisseria. El procés revolucionari era considerat legítim i, al mateix temps, inevitable i admirable, ja que es tractava d'una acció a favor de la llibertat: l'alliberament de l'opressió política i l'explotació econòmica i social a la qual estava sotmès el poble rus des de feia segles. L'opressió havia arribat als seus límits suportables amb la continuada presència russa a la Primera Guerra Mundial. Les penúries de la guerra, especialment les morts en el camp de batalla, s'havien sumat a les deficiències cròniques del país pel que fa a la falta d'aliments entre els sectors populars i les dificultats d'accés al món laboral. I el resultat havia estat la Revolució d'Octubre.

Els cenetistes radiografiaren aquella revolució com una grandiosa revolució popular. No era ni comunista, ni llibertària, ni tampoc una revolució de soviets. Era la revolució del poble rus contra l'opressió que havia exercit durant segles el tsarisme i, posteriorment, la continuació que havia dut a terme la burgesia russa a través dels diferents governs provisionals. La revolució era popular perquè els seus protagonistes eren identificats com a dipositaris de la voluntat popular. Un terme genèric que no només era el resultat de la poca claredat de les dades que arribaven des de Rússia, sinó també de la voluntat premeditada dels cenetistes per diluir el paper central que hi havien jugat els bolxevics que, no ho oblidem, eren un partit polític, i això topava amb el model sindicalista que defensaven els cenetistes. La base fonamental de la revolució popular la formaven els camperols, que s'havien identificat amb la revolució a través de la promesa de l'accés a la propietat de la terra de qui la treballava, i s'havien convertit així en el principal referent de l'emancipació econòmica. I, de fet, confiaven que aquest camí tindria una continuïtat en el cas català. Per això establiren un vincle entre la situació russa i la catalana i, per extensió, l'espanyola: a Rússia s'havia encès una flama que servia com a referent mundial per a la lluita revolucionària. La Revolució d'Octubre era un clar advertiment per

a la burgesia a Catalunya i a tot Espanya, ja que l'exemple rus demostrava que, com més opressora fos, més violenta seria la revolució en contra seva. L'únic escull que la CNT trobava era com podia emparentar els camperols russos, considerats la principal base revolucionària a Rússia, amb els obrers, identificats com el col·lectiu revolucionari a Catalunya. La solució fou caracteritzar el procés revolucionari rus com a popular, una terminologia que permetia encabir obrers i camperols dins dels seus límits.

Aquesta visió idíl·lica de la Revolució d'Octubre va seguir durant mesos, encara que se'n van precisar alguns aspectes. La CNT va reconèixer el maig de 1918 que Rússia es trobava immersa en un procés de revolució social, perquè la propietat privada havia estat eliminada i s'havien perseguit els burgesos per transferir les seves propietats al col·lectiu; però, també, en una dinàmica de fragmentació, ja que el poder revolucionari no s'havia pogut estendre arreu del país. Com veiem, durant l'any 1918 seguia viu l'interès pels esdeveniments russos. Però cada vegada s'anava desinflant més, a causa de les escasses notícies que arribaven des de Rússia. Malgrat això, des de la CNT no van dubtar a mostrar-se contraris a la coalició internacional que havia decidit intervenir militarment a Rússia contra el govern revolucionari. De fet, l'inici de la guerra civil russa va ser considerat un acte deplorable, resultat de la coalició entre estats monàrquics, imperialistes i republicans capitalistes que no pretenien altra cosa que avortar les conquestes en matèria de llibertat i justícia social que havien consolidat els revolucionaris russos. Unes acusacions que s'estenien també a les autoritats espanyoles, a les quals s'acusava de complicitat pel fet d'enviar recursos a Rússia contra els revolucionaris. Per això mateix la CNT feia una crida al proletariat del conjunt d'Espanya, inclòs el català, per iniciar un moviment de solidaritat amb als revolucionaris russos i, el que era més important, els animava a reproduir les accions revolucionàries que s'havien dut a terme a Rússia.

Va ser precisament aleshores quan, per primera vegada, els cenetistes consideraren la Revolució d'Octubre una revolució comunista. Però ho van fer només en termes ideològics. El protagonisme, en canvi, el situaven en la voluntat del poble rus —obriers i camperols— organitzat en soviets, la qual cosa permetia mantenir l'essència d'aquella revolució com una revolució popular en termes socials. De fet, tot i la distància ideològica cenetista respecte al projecte d'aquella revolució, reconeixien un doble mèrit als seus dirigents. En primer lloc, havien sabut actuar amb intel·ligència durant les jornades d'octubre per tal d'enderrocar el govern provisional. I,

en segon lloc, havien sabut garantir un futur material millor per al poble rus. De fet, no s'amagaven de reconèixer que es podia qualificar de gran gesta comunista la capacitat de recuperació que havia tingut el país després del col·lapse en el qual l'havien deixat tant el tsarisme com el govern provisional. En aquest sentit ressaltaven especialment les fites aconseguïdes en l'àmbit industrial, on ja s'havien començat a recuperar els nivells de producció, amb els soviets com a instrument de representació democràtica popular i com a eficaç eina organitzativa.

Per altra banda, els cenetistes tampoc posaren cap però a l'aspecte polític que havia estat més criticat del govern revolucionari i que formava part d'aquesta recuperació del país: la liquidació de l'Assemblea Constituent el gener de 1918. La CNT la considerava una força contrarevolucionària en la qual estaven representats els defensors de la Rússia prerevolucionària i des d'on pensaven actuar contra el nou poder dels soviets. Els cenetistes consideraven que l'autèntica representació popular no es trobava en aquella assemblea, sinó en el Congrés de Soviets de tot Rússia, el qual havia donat el seu suport a la decisió de liquidar l'Assemblea Constituent. I l'aprovació de la Constitució soviètica l'estiu de 1918 n'era el punt culminant, ja que eliminava qualsevol dubte sobre el caràcter profundament representatiu de la nova Rússia revolucionària.¹³

Una vegada vist el posicionament català davant del maximalisme, el pas següent es marcà des de la Rússia soviètica. L'any 1919 va ser el de la fundació de la III Internacional i, amb ella, el de la clarificació del significat ideològic d'aquella revolució. Per això calia que les forces catalanes fessin un pas al davant o bé abandonessin definitivament l'escenari vinculat a aquell món sorgit de l'octubre de 1917. Els anarquistes mostraren la seva adhesió provisional al projecte internacionalista sorgit de la Revolució d'Octubre. Inicialment la majoria dels delegats de la CNT reunits en el congrés de desembre de 1919 hi donaren suport. Però, això sí, amb un matís clau: l'exigència de gaudir d'autonomia a l'hora de prendre decisions sobre el cas espanyol. Sense cap mena de dubte, aquesta proposta era inviable si tenim present la lògica posterior de les vint-i-una condicions que establiria l'organisme internacionalista. I aquí hi hauria un punt de no retorn. En tot cas, els cenetistes enviaren diferents delegats a Rússia per tal de dirimir què calia fer al respecte. El més conegut va ser el d'Àn-

---

¹³ Per a la versió cenetista, vegeu, entre d'altres, *Solidaridad Obrera*. 12/11/1917, p. 1; *Solidaridad Obrera*. 13/11/1917, p. 2; *Solidaridad Obrera*. 20/11/1917, p. 1, i *Solidaridad Obrera*. 11/05/1918, p. 2.

gel Pestaña l'any 1920, a qui no se li pot atribuir la responsabilitat única de la decisió final de la CNT de no afiliar-se a la III Internacional per la denúncia del seu caràcter burocratitzat i ineficient, ja que la decisió final va ser adoptada per majoria entre els sectors determinants del cenetisme. Ara bé, malgrat aquest trencament final amb la III Internacional, existiren alguns petits sectors de l'esfera anarquista que s'identificaren amb el projecte internacionalista rus, dels quals el cas més rellevant fou el d'Andreu Nin. El seu rerefons era molt simple, que no simplista, i alhora trencava un dels estereotips que identificaven el moviment obrer com un moviment plenament fracturat entre marxisme i anarquisme. Nin apostà per l'adhesió a la III Internacional perquè era l'organització resultant de la primera revolució obrera triomfant i, per tant, el seu component obrer teixia punts de comunió entre anarquisme i comunisme que constataren com el pas de l'un a l'altre no era una incongruència ideològica sinó més aviat el contrari, a més a més d'una constatació de realisme. Aquest sector, de fet, esdevindria el primer col·lectiu català que s'identificaria orgànicament amb els principis comunistes i conformaria una part del substrat sobre el qual es desenvoluparia el comunisme a Catalunya.¹⁴

El rebuig a la integració a la III Internacional —tal com havia fet el cenetisme— va ser també la postura final que adoptà el socialisme català, tot seguint la lògica marcada pel PSOE, que rebutjà la integració en el projecte comunista però no evità que dins seu es produïssin un parell d'escissions que acabarien donant lloc a dos partits comunistes diferents a escala estatal que, *de facto*, foren unificats per ordre de la direcció de la III Internacional en un de sol el novembre de 1921, el Partit Comunista d'Espanya (PCE). En el cas català, algunes agrupacions socialistes formaren part d'aquesta escissió comunista, encara que foren grups reduïts que, no ho oblidem, partien d'una posició de sortida ja molt limitada en termes quantitius atesa la feble implantació socialista a Catalunya, i que cal situar fonamentalment a Barcelona, Olot i Reus. En fou el resultat la creació de les respectives filials catalanes que, tanmateix, des del primer moment constataren que a Catalunya la qüestió nacional tenia un pes determinant. La lectura que es feia dels principis internacionalistes en favor del dret

---

¹⁴ El cas cenetista es pot seguir, entre d'altres, a través de DURGAN, Andy. *Comunismo, revolución y movimiento obrero en Cataluña 1920-1936. Los orígenes del POUM*. Barcelona, Laertes, 2016, p. 26-30, i GIL, Carlos. «La aurora proletaria. Orígenes y consolidación de la CNT». CASANOVA, Julián (coord.). *Tierra y libertad. Cien años de anarquismo en España*. Barcelona, Crítica, 2010, p. 89-102.

d'autodeterminació dels pobles els portava a convergir amb el factor nacional dins del moviment obrer català, que hi tenia una presència estructural, i feia que, clarament, aquest aspecte tingués un paper determinant en la configuració del comunisme català.¹⁵

Al comunisme català no s'hi incorporà el sector procedent del liberalisme progressista republicà, a diferència del que succeí amb alguns petits sectors de l'anarquisme i algunes escissions procedents del socialisme. El PRC inicialment s'adherí de forma provisional a la III Internacional com a resultat, primer, d'una jugada estratègica que buscava captar el substrat de l'obrerisme cap al republicanisme liberal; segon, d'una identificació amb la transformació social que creien que iniciava la Revolució d'Octubre, i, tercer i especialment, de la lectura particular que des del partit feien de l'alliberament nacional. En aquest darrer cas pensaven en clau d'alliberament nacional de qualsevol minoria a escala mundial. De fet, l'exemple finlandès —Finlàndia havia assolit la seva independència de Rússia arran del nou govern soviètic—, n'estava considerat una prova. Tanmateix, des de la direcció de la III Internacional es pensava en clau d'alliberament nacional de les minories oprimides en els grans imperis del centre i est d'Europa —rus, alemany i austrohongarès— i es creia, a més, que aquest alliberament portaria a un procés de revolució social que continuaria la trajectòria iniciada a Rússia.¹⁶ En tot cas, Layret fou la figura que més apostà per la integració del PRC dins l'estructura de la III Internacional. Tanmateix, el seu assassinat, el novembre de 1920, a mans del Sindicat Lliure, ho frenà en sec. I la nova direcció del PRC virà cap a posicions distants d'un projecte comunista.¹⁷

En definitiva, la clarificació de la Revolució d'Octubre com a comunista havia suposat el naixement del comunisme a Catalunya. Sense cap mena de dubte havia estat el resultat d'una interacció entre la voluntat de la direcció de la III Internacional de crear organitzacions comunistes arreu del món que estiguessin afiliades a aquest organisme,¹⁸ però també d'una llarga i sòlida trajectòria de mobilització i organització obrera a Catalu-

15 Aquest aspecte es pot veure més detalladament a DURGAN, Andy. *op. cit.*, p. 41.

16 Amplieu la reflexió en aquest sentit a PUIGSECH, Josep. *op. cit.*, p. 124-125.

17 Així es pot seguir a TERMES, Josep. *Historia del catalanisme fins al 1923*. Barcelona, Pòrtic, 2000, p. 567.

18 L'enviament de delegats internacionalistes a Espanya per tal de construir una secció comunista està documentada a ELORZA, Antonio; BIZCARRONDO, Marta. *Queridos camaradas. La Internacional Comunista y España, 1919-1939*. Barcelona, Planeta, 1999, p. 19-26.

nya, on determinats sectors socialistes i anarquistes veieren l'episodi de la Revolució d'Octubre com el triomf per primer cop d'una revolució obrera i, per tant, es superaven les distàncies que fins ara separaven marxisme i anarquisme, i socialisme i comunisme, en nom d'un nou projecte obre-rista. Certament el primer grup de comunistes catalans fou molt reduït, i remenà unes xifres al voltant del centenar de membres. Però l'altra cara de la moneda fou el sorgiment d'una nova ideologia a Catalunya que, com hem vist, tenia lloc dins del marc del conjunt d'Espanya i que tingué una empremta pròpia arran del factor nacional. El naixement de la Federació Comunista Catalano-Balear (FCCB) l'octubre de 1924 ho constatà. Malgrat tractar-se de la filial regional del PCE, la idiosincràsia de l'organització li feia adoptar un rol que anava més enllà de la simple filial regional a Catalunya. La seva manera d'entendre com havia de funcionar la relació amb el partit mare —el PCE— i com s'havia d'articular la praxi no estava pensada en termes de simple subordinació a les ordres de la direcció estatal. De fet, la constatació d'aquesta dinàmica per part de la direcció del PCE portà a la cúpula directiva del comunisme espanyol a actuar implacablement contra la direcció de la FCCB des de 1925, a qui acusaven de desacatar les ordres de la direcció estatal sobre el funcionament orgànic del partit i la política d'aliances. Però aquest component nacional com a factor estructural del comunisme català encara fou més evident quan es fundà el Partit Comunista Català (PCC) el novembre de 1928. Aquest nou partit tenia l'eix del seu suport a les ciutats de Lleida i Barcelona, comptava amb uns dos-cents afiliats i s'identificava amb els principis de la III Internacional encara que no hi estava afiliat. Tanmateix, el més rellevant era que feia una lectura de la qüestió nacional que el definia com una organització comunista nacionalista, amb alguns dels seus membres procedents del separatisme català, i que en cap cas es considerava filial regional de cap partit d'àmbit estatal sinó un partit propi i independent català...i, alhora, comunista.¹⁹

A banda del naixement del comunisme a Catalunya, la franja temporal en la qual la Revolució Russa fou percebuda com una revolució comunista anà acompanyada per la curiositat sobre el desenvolupament del comunisme a Rússia i, posteriorment, a la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS). Al cap i a la fi, un element no es podia separar de l'altre. El naixement del comunisme a Catalunya enllaçava amb una dinàmica organitzativa i cultural del moviment obrer català que explicaria l'anada

---

¹⁹ El seguiment d'aquesta qüestió es pot fer a PUIGSECH, Josep. *op. cit.*, p. 67-70 i 86-90.

al territori russosoviètic de diferents catalans que volien vincular-se organitzativament al món sorgit de la Revolució d'Octubre, i d'altres que hi buscarien algun altre tipus de vinculació per qüestions estratègiques. A més d'això, com un motiu més, es va fer evident entre aquests catalans un interès cultural, social i polític pel context europeu i mundial que els portava a voler conèixer de primera mà, i analitzar-lo en la mesura que fos possible, l'experiment comunista.

Dins del primer bloc, el cas més destacat fou el de Nin, que, de fet, exemplificaria millor que ningú com l'obrerisme teixia punts de contacte entre les seves diferents branques més que punts de distanciament. Nin era un republicà que havia evolucionat cap al socialisme per passar després a l'anarquisme i, després d'arribar a Rússia, al comunisme. No era una evolució contradictòria. Era una evolució lògica i coherent. Les ànsies de transformació i igualtat social eren el motor de la seva perspectiva vital. I això feia que anés situant-se al costat d'aquella branca que, en cada moment, li oferia més possibilitats d'assolir el projecte social al qual aspirava. 1917 havia obert un nou camí i ell no havia dubtat a recórrer-lo. Nin no tindria dubtes a l'hora de reconèixer que la Revolució d'Octubre no era perfecta, però també reconeixeria que era una revolució obrera que havia triomfat, i que aquesta premissa superava qualsevol altra consideració i, per extensió, explicava els perquès del seu posicionament favorable al comunisme. En definitiva, una identificació ideològica sincera que, a més, esdevindria estructural. Nin no abandonaria el comunisme, sinó que se'n convertiria en un fervent defensor, fins al punt d'acabar representant el comunisme heterodox una vegada l'estalinisme s'havia assentat a l'URSS.²⁰

La trajectòria de Nin contrastaria amb la d'altres catalans que apostarien per una identificació estructural i estratègica amb el món comunista russosoviètic, o bé conjuntural i estratègica. En el primer cas destacà la figura de Ramon Casanelles. Cenetista implicat en l'assassinat del president del govern espanyol Eduardo Dato el 1921, fugí cap a Moscou a la recerca d'asil polític. Allà passà a formar part del món comunista menys conegut,

---

²⁰ L'interès historiogràfic per Nin ha estat notable i això ha donat lloc a diferents aportacions al voltant de la trajectòria d'aquest vendrellenc dins del moviment obrer, i específicament dins de l'esfera comunista —ortodoxa i posteriorment heterodoxa—, com, per exemple, BONAMUSA, Francesc. *Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937)*. Barcelona, Anagrama, 1977; DDAA. *Andreu Nin i el socialisme*. Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1999, i PAGÈS, Pelai. *Andreu Nin. Una vida al servei de la classe obrera*. Barcelona, Laertes, 2008.

ja que oficialment formà part de l'Exèrcit Roig, però els indicis semblen apuntar a la seva participació en l'estructura de l'aparell secret soviètic per acabar ressorgint a inicis de la dècada dels anys trenta com a figura directiva de la regional catalana del PCE fins que morí en un teòric accident de trànsit el 1933.²¹ I en el segon cas tenim Francesc Macià, líder separatista català que inicialment havia format part dels quadres directius de l'exèrcit espanyol i que amb el pas del temps havia evolucionat cap a postures separatistes dins d'un projecte liberal republicà. Macià no era comunista, ni filocomunista, ni res semblant. Les seves posicions eren les d'una figura de mentalitat decimonònica que concebia el canvi social com una reforma i no pas com una revolució, alhora que apostava per un projecte polític que en cap cas passava per la dictadura d'un partit obrer. La seva visió era la d'un liberal republicà nacionalista que veia l'URSS com la darrera possibilitat internacional de trobar suport financer per a la seva causa separatista. Així, doncs, quan Macià trucà a la porta de la III Internacional el 1925 ho va fer després del fracàs internacional de l'estratègia encaminada a aconseguir altres suports financers. Esperava que el discurs de la III Internacional favorable a l'alliberament de les nacions oprimides pogués incloure el cas català. Però, en canvi, des del marc de l'organisme internacional es pensava en clau de l'alliberament de les nacions oprimides dels grans imperis del centre i est d'Europa —com ja hem comentat— i no pas en el cas de nacions minoritàries dins d'estats consolidats de l'Europa occidental. A més a més, el projecte de la III Internacional passava per enllaçar l'alliberament nacional amb l'alliberament social, la qual cosa implicava vincular, en major o menor mesura, la qüestió nacional i el desenvolupament d'una revolució comunista. Malgrat que aquests esquemes no formaven part del seu imaginari, Macià fou honest quan afirmà davant les autoritats internacionalistes que a curt termini no era viable un model comunista a Catalunya perquè les característiques de la societat catalana i les seves aspiracions, almenys de les d'una bona part, no estaven orientades al projecte comunista. Macià aconseguí formalment el vistiplau de les autoritats internacionalistes al suport financer a la seva causa. Tanmateix, quedà en un suport teòric, ja que mai es materialitzà. Sense cap mena de dubte, la inviabilitat d'una revolució comunista a Catalunya i a la resta d'Espanya a curt ter-

---

21 Avui dia encara resulta una mica sorprenent que no es disposi d'una biografia específica sobre aquesta figura que, com hem comentat, va ser clau en la direcció de la regional catalana del PCE i que, alhora, va desenvolupar oficialment activitats militars —i molt possiblement extraoficialment polítiques— durant la seva estada en terres soviètiques.

mini, unida al fet que Espanya no formava part dels interessos prioritaris polítics i estratègics de la III Internacional, va fer que el suport teòric de la III Internacional a Macià no es materialitzés. La distància social i política de Macià amb el projecte comunista hi afegí la resta.²²

El segon bloc que comentàvem anteriorment, el del món cultural, va ser l'altre eix que caracteritzà l'atracció per la Revolució d'Octubre. En aquest cas trobarem destacades figures de l'escenari cultural català, com els periodistes Josep Pla i Eugeni Xammar, l'acadèmic Jaume Pi i Sunyer, el geògraf Francesc Blasi i l'historiador Ferran Valls i Taberner, en una franja de temps que transcorregué, i sempre en funció de cada cas, entre els anys 1925 i 1928. Es tracta de figures que aportaren una visió sobre la realitat soviètica que, en la major part dels casos, incorporà una evident curiositat pels resultats de l'experiment comunista i que, en tots, partia d'un posicionament ideològic allunyat —a vegades exponencialment— de la ideologia comunista, de l'obrerista en general i, fins i tot, del liberalisme progressista. Així, doncs, es tracta d'un conjunt de figures que aportaren un enfocament de la realitat soviètica que trencava amb qualsevol potencial apriorisme de simpaties envers aquell marc i que, alhora, passava l'anàlisi dels canvis d'aquell món pel filtre dels valors conservadors catalans. En la major part dels casos —excepte en el de Xammar, que partí d'una voluntat premeditada de valorar negativament qualsevol element del nou món soviètic, cosa que, per cert, es va fer sense un treball de camp suficientment sòlid— es reconegueren els canvis que havia generat la societat comunista: limitar els desequilibris socials i apostar per un nou model organitzatiu en termes polítics i econòmics. A partir d'aquí, mentre que Pla projectava una imatge de funcionament eficient i relativament democràtic de l'estructura política soviètica, la resta de catalans que arribaren a l'URSS hi veieren més una dinàmica dictatorial i, alhora, una incapacitat de les noves autoritats per acabar amb les bosses de pobresa de les grans ciutats que visitaren i, al mateix temps, per modernitzar un país que es trobava a una notable distància dels països de l'Europa occidental.

A banda de tots aquests elements que hem comentat, també cal tenir present que tots aquests casos que hem descrit correspongueren a figures rellevants de l'escenari català i, per extensió, determinants dins de la ge-

---

²² L'anàlisi més detallada sobre l'estada de Macià a Moscou correspon a UCÉLAY DA-CAL, Enric; ESCULIES, Joan. *Macià al país dels soviets*. Barcelona, Edicions de 1984, 2015. Una interpretació que planteja punts de contrast amb aquests autors es troba a PUIGSECH, Josep. *op. cit.*, p. 121-133.

neració de la Revolució Russa. Nin es convertí en una figura central dels anys vint en el projecte internacionalista soviètic, ja que ocupà càrrecs directius d'alt nivell dins de la Internacional Sindical Roja, el braç sindical de la III Internacional, alhora que formà part d'un dels dos sectors que es disputaren el control del poder a l'URSS després de la mort de Vladímir Iliix Uliànov, Lenin, el gener de 1924. La seva trajectòria continuà durant els anys trenta com a emblema del comunisme heterodox català —i del conjunt d'Espanya— i, precisament per això, li acabà comportant la mort a mans dels serveis secrets soviètics l'any 1937. Per la seva banda, Macià esdevingué president de la Generalitat republicana només sis anys després del seu viatge a Moscou, i, de fet, el seu secretari, Josep Carner Ribalta —que havia viatjat amb ell a la capital russa— ocuparia càrrecs de representació de la Generalitat durant l'etapa de la II República, a més de tornar a viatjar a Moscou durant els anys de la Guerra Civil com a representant institucional de la Generalitat. En l'esfera cultural, Pla i en menor mesura Xammar es consagrarien com dues figures cabdals de la literatura i la cultura catalanes dels anys vint, trenta i més enllà. I Pi i Sunyer, però també Blasi i Valls i Taberner, configurarien un dels altres vectors rellevants de l'esfera cultural catalana i, en el darrer cas, també política, abans de l'arribada del franquisme.²³

2. La Revolució Russa i Catalunya: Rússia i només Rússia

El canvi del context polític soviètic i català —i per extensió espanyol— d'inici de la dècada dels anys trenta, en forma de desenvolupament de l'estalinisme a l'URSS i del model autonòmic republicà a Catalunya —en el marc de la II República Espanyola—, no implicà un canvi en la dinàmica estructural que havia caracteritzat la generació de la Revolució Russa pel que fa a les temàtiques de relació amb la Revolució d'Octubre de 1917. Ara bé, sí que es produïren modificacions significatives o, directament, aparegueren nous elements. En l'esfera intel·lectual, el perfil ideològic dels

---

23 La trajectòria dels viatgers catalans de la franja dels anys vint ha estat revisada recentment per obres que, sense tractar-los específicament, ha inclòs aquests casos en estudis sobre la trajectòria dels viatgers del conjunt d'Espanya cap al món russosoviètic o sobre l'impacte de la Revolució Russa a Catalunya, com en les aportacions, respectivament, de NAVARRA, Andreu. *El espejo blanco. Viajeros españoles en la URSS*. Madrid, Fórcola, 2016, p. 159-192, i PUIGSECH, Josep. *op. cit.*, 140-164. Un seguiment específic a través del recull de les impressions sobre el món russosoviètic dels mateixos viatgers catalans ha estat recollida a RIU-BARRERA, Eduard (ed). *Viatge a la Rússia soviètica. Visions catalanes de l'URSS (1920-1941)*. Barcelona, L'Avenç, 2017.

viatgers catalans canvià. A partir d'ara abandonarien el perfil conservador que els havia caracteritzat en els anys anteriors i passarien a adoptar-ne un de progressista i, a més, nombroses vegades això es faria des de la vessant institucional —en representació de les institucions republicanes espanyoles o catalanes. I en la dimensió política, s'enfortiria encara més el caràcter heterodox del comunisme català.²⁴

La fornada de viatgers catalans a l'URSS es mouria fonamentalment, encara que no exclusivament, en l'esfera d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Carles Pi i Sunyer el 1931 i Antoni Rovira i Virgili el 1938 en foren els dos millors exemples. La solidesa de l'Estat soviètic emmirallà ambdós protagonistes. Tots dos mostraren com ara la generació de la Revolució Russa veia en l'URSS no un nou estat, l'URSS, sinó un estat històric però nou, Rússia. Així era així perquè Rússia s'havia consolidat plenament en l'esfera internacional i nacional, a través de la fortalesa de la seva estructura i el seu nucli de poder que, com era previsible, era identificada amb Ióssif Stalin. Ara es tractava d'una Rússia immersa en un ampli i eficient procés de transformació econòmica que, per una banda, tenia el seu motor en la industrialització del país i, per l'altra, la seva gènesi en la Revolució d'Octubre de 1917. Així, doncs, es tractava d'un estat en ple creixement econòmic, que contrastava amb la dinàmica de crisi econòmica en la qual es trobaven els països capitalistes occidentals i que, precisament com a resultat d'aquest context, encara atorgava més rellevància als èxits que s'hi portaven a terme. Industrialització, modernització i col·lectivització eren tres aspectes amb els quals s'identificava l'URSS i, amb ells, es transmetia una imatge de progrés i fermesa.²⁵

Tota aquesta dinàmica era especialment significativa en el cas de Rovira i Virgili. No oblidem que anys enrere, precisament en el moment de l'esclat de la Revolució d'Octubre, Rovira havia protagonitzat una de les crítiques més contundents contra aquell procés. De fet, no havia dubtat a qualificar-lo de procés decadent, i per extensió caòtic, que, a més, no tenia cap tipus de legitimitat social, ja que havia estat dut a terme per un grup molt minoritari de la societat russa, concretament un petit sector de mariners i de soldats que, guiats pels bolxevics, havien imposat el seu

---

24 Per desenvolupar més extensament aquest aspecte, vegeu PUIGSECH, Josep. *op. cit.*, p. 169-171.

25 A banda de les referències de la nota 23, es pot afegir també l'aportació realitzada per BREU, Ramon. *La Catalunya soviètica. El somni que venia de Moscou*. Badalona, Ara Llibres, 2011, p. 117-133.

model al conjunt de la ciutadania russa. Des del seu punt de vista, el maximalisme dels revolucionaris conduïa inevitablement cap al trencament de l'*statu quo* en clau nacional i internacional. En clau nacional, l'Estat rus desapareixia com a tal. Els revolucionaris obrien una caixa de pandora que portava a la dissolució del model d'estat nació amb el qual s'havia configurat Rússia durant segles, ja que, per una banda, possibilitaven la fragmentació nacional del territori rus i, per l'altra, el nou model d'estat no tenia capacitat d'incidència efectiva sobre els ciutadans. I en clau internacional també es produïa aquest trencament, ja que Rússia es sotmetia als interessos alemanys. Els maximalistes estaven disposats a establir un nou govern que tingués com a prioritat l'acord de pau amb Alemanya i això suposaria no només la retirada de Rússia de l'Entesa —tant pel que fa a les seves obligacions militars envers la resta d'estats amb qui estava aliat com a les obligacions morals que havia contret amb el món occidental, que era considerat sinònim de civilització— sinó que, *de facto*, la situaria al costat dels imperis centrals. Aquest darrer aspecte era especialment preocupant perquè darrera seu hi havia també un transfons ideològic, que tenia com a eix la lluita contra el model liberal parlamentari a Europa, ja que els maximalistes eren considerats el resultat de la comunió entre l'anarquisme, el socialisme i el krausisme. Es tractava, per tant, d'una aliança antinatural que apuntava directament contra l'essència d'allò que havia configurat la gènesi de l'Europa occidental, el liberalisme.²⁶

Tanmateix Rovira i Virgili no dubtà a invertir aquesta interpretació anys després, concretament durant una Guerra Civil Espanyola en la qual l'URSS era, *de facto*, l'únic estat que realment havia donat suport a la República. Rovira i Virgili, que no oblidem que formava part del cos d'una ERC que tenia la majoria parlamentària autonòmica i que encapçalava la presidència de la Generalitat, abandonà la imatge de caos que havia utilitzat per radiografiar la realitat russa de 1917 per passar a considerar-la sinònim d'estabilitat i ordre. I no només això. Elements com la responsabilitat, la igualtat social o el respecte mutu eren considerats uns valors afegits del nou Estat soviètic. De fet, l'URSS era vista com a sinònim d'estat sòlid, especialment en l'esfera econòmica, social i nacional. Els plans quinquennals eren radiografiats com l'instrument que havia permès consolidar el canvi socioeconòmic, el qual tenia com a concrecions la correcció del ciutadà soviètic en el vestir i la seva netedat, acompanyades per la disponibilitat de

---

²⁶ *La Publicidad*, 09/11/1917, p. 1.

menjar abundant, l'accés a l'oci cultural i els avenços mèdics i educatius. Tot això, segons el parer de Rovira i Virgili, situava el ciutadà soviètic en un estadi superior al d'un ciutadà britànic o francès. Per altra banda, l'URSS també era vista com un dels millors exemples de resolució de la diversitat nacional dins d'un estat: les nacions que configuraven l'Estat soviètic partien d'unes relacions fraternals d'igual a igual, així com de respecte mutu que, a més, incloïen la possibilitat de la separació de forma unilateral, ja que es superava el model federal clàssic que representaven els EUA o Suïssa per passar a configurar un estadi superior en l'organització nacional de l'Estat. Rovira i Virgili es mostrava convençut que el nou model havia donat lloc a una original integració entre nacions i pobles. Respecte a les nacions, l'Estat soviètic havia permès forjar quatre estats, un per a cadascuna de les quatre nacions que formaven l'URSS: la russa, la ucraïnesa, la georgiana i l'armènia. La resta d'estats federats de l'URSS estaven formats per pobles, cadascun dels quals disposava de la seva pròpia sèrie de trets ètnics, culturals i lingüístics que, a més, els obrien les portes a la possibilitat que en el futur poguessin esdevenir també nacions. En definitiva, un nou model d'estat que tenia el seu origen en la Revolució d'Octubre i que es presentava com la vessant més moderna i eficaç de resolució nacional.²⁷

Si l'element cultural presentà aquests aspectes de modificació dins de la trajectòria de la generació de la Revolució Russa, la dimensió política destacà per l'enfortiment del comunisme heterodox durant el conjunt dels anys trenta. En primer lloc, en alguns casos refusà el vincle amb la III Internacional perquè interpretava que aquest organisme representava la pèrdua de l'essència de la Revolució d'Octubre de 1917, com seria, per exemple i entre d'altres, el cas del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), o bé perquè, directament, no trobaven la necessitat de relacionar-s'hi, ja que consideraven que la transformació de la realitat interna catalana era la seva prioritat i no pas la vinculació amb l'esfera internacional, com seria el cas del Partit Proletari, posteriorment Partit Català Proletari (PCP). En segon lloc hi havia les diferents formacions polítiques que, sense criticar l'URSS stalinista, mantindrien una relació que no es podia considerar institucional amb el món soviètic i que, a més, seria criticada des de les files de la III Internacional. El cas més evident en aquest sentit va ser el del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). Es tractava d'un nou tipus de

---

²⁷ Les valoracions d'aquest autor van ser recollides en el volum ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Viatge a la URSS*. Barcelona, Edicions 62, 1968, p. 23-35 i 38-59.

partit marxista, concretament un partit resultant de la fusió de sectors comunistes i socialistes que tenien com a bandera el marxisme, l'antifeixisme i el nacionalisme, que veia en la Revolució d'Octubre una de les seves arrels i que es considerava unilateralment adherit a la III Internacional. No obstant això, aquest organisme internacional no reconeixia el PSUC com a membre oficial, ni l'identificava com una formació comunista ortodoxa. En tercera instància, Catalunya desenvolupà un cos sòlid de comunisme heterodox antiestalinista que, com era d'esperar, considerava l'URSS stalinista com una degeneració de l'esperit de la Revolució d'Octubre de 1917 i exigia el retorn als principis leninistes amb els quals s'identificaven els esdeveniments de 1917. En aquest sentit, el POUM en seria el millor exponent. I, finalment, es visqué una notable multiplicitat de formacions polítiques en l'esfera comunista catalana —set entre 1931 i 1939— que eren evidència de la vitalitat d'aquest col·lectiu, però també del seu sectarisme i limitat impacte social —excepte durant els anys de la Guerra Civil i no de la mateixa manera entre tots els seus protagonistes.²⁸

Deixant de banda tots aquests aspectes que hem comentat, caldria valorar també que la generació de la Revolució Russa va poder constatar que aquella revolució esdevenia un subjecte material a Catalunya durant els anys de la Guerra Civil. El factor determinant que ho va fer possible fou l'arribada de l'ajuda i soviètica i la participació de l'URSS en el conflicte al costat de la República espanyola. Això es va traduir en l'establiment del consolat soviètic a Barcelona l'1 d'octubre de 1936, així com l'arribada de recursos alimentaris, i en menor mesura armamentístics, a Catalunya. Molts catalans personificaran la Revolució Russa en Vladímir Antónov-Ovséienko, la figura que havia encapçalat l'assalt del Comitè Militar Revolucionari al Palau d'Hivern la nit del 25 al 26 d'octubre de 1917 i que ara exercia com a cònsol de l'URSS a Barcelona. Al seu costat, l'arribada d'un vaixell de càrrega soviètic, el *Zirianin*, al port de Barcelona el 14 d'octubre de 1936 es convertí en la segona materialització de la Revolució Russa per a molts catalans, acompanyada posteriorment per l'arribada d'un altre vaixell, el *Rion*, el gener de 1937. Tanmateix, el moment de màxima eufòria es produí durant la celebració dels actes commemoratius del XIX aniversari de la Revolució Russa que tingueren lloc a Barcelona el novembre de 1936. No solament participaren totes les forces polítiques i sindicals catalanes en una manifestació multitudinària, l'assistència a la qual es va xifrar entre 300.000 i 500.000 persones, sinó que també hi estigueren presents la major

---

²⁸ Així ha estat plantejat, i ampliat, a PUIGSECH, Josep. *op. cit.*, p. 181-199.

part de les organitzacions civils catalanes, el Govern de la Generalitat i el cònsol soviètic a Barcelona. Tanmateix, la negativa evolució militar per als interessos republicans i, especialment, l'impacte dels Fets de Maig farien que aquesta celebració fos molt més limitada el novembre de 1937. I, de fet, esdevindria residual —per no dir pràcticament inexistent— el novembre de 1938, en un context en què la Guerra Civil ja estava pràcticament perduda per als republicans catalans.²⁹

Finalment, la generació de la Revolució Russa tancà el cercle sobre la Revolució de la mateixa manera com l'havia iniciat el 1917, és a dir, al voltant del debat sobre quin tipus d'interpretació es podria fer d'aquell esdeveniment. Els anys de la Guerra Civil van ser prolífics a l'hora de generar una segona onada interpretativa sobre els esdeveniments ocorreguts el 1917 a Rússia i, per extensió, la seva evolució en forma d'Estat soviètic. La clau d'aquesta nova onada es trobà en l'eclosió d'un ampli procés revolucionari a la rereguarda catalana, on cada força política i sindical interpretava i apostava per un model revolucionari propi que, en bona mesura, intentava legitimar —en alguns casos amb més intensitat que en altres— a través de la Revolució Russa.

El PSUC la considerava una revolució proletària que havia aconseguit la llibertat del poble rus i havia edificat un món nou. I era precisament aquesta llibertat l'argument que utilitzava per desmarcar-se de la possibilitat de dur a terme una revolució obrera a Catalunya en aquell moment. L'esquema que s'aplicava per arribar a aquesta afirmació partia de la consideració que la llibertat que Rússia havia aconseguit des de 1917 era la mateixa llibertat per la qual es lluitava a Catalunya en la Guerra Civil Espanyola, ja que en tots dos casos es tractava d'una lluita contra l'agressió internacional. Per tant, el procés català de 1936 i el rus de 1917 tenien com a vas comunicant la lluita per la llibertat i, per tant, l'establiment d'una revolució obrera no podia considerar-se l'objectiu prioritari a curt termini.

En canvi, des de la visió del POUM era valorada com una revolució proletària que, a més, tenia nombrosos punts de contacte amb la situació de Catalunya i, també, de la resta d'Espanya. Des de la seva perspectiva, la Revolució d'Octubre havia estat una revolució proletària. En clau interna, havia derrotat la burgesia russa i la contrarevolució europea que li havia donat suport, a més d'implementar una dictadura del proletariat

---

²⁹ Aquests aspectes es poden resseguir especialment a PUIGSECH, Josep. *Falsa leyenda del Kremlin. El consulado y la URSS en la Guerra Civil española*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2014, p. 85-96, 127-135 i 196-199.

en forma de república de soviets. I, en clau internacional, havia generat un referent mundial que mostrava quin era el camí que havien de seguir les forces obreres que aspiressin a aplicar un projecte revolucionari i que es distanciessin de les posicions socialdemòcrates. Aquest esquema que definia la Revolució Russa com una revolució proletària dual, ja que no només marcava una trajectòria en clau interna russa sinó que tenia una dimensió internacional, tenia ara la seva continuació natural a Catalunya i, per extensió, a la República espanyola. El POUM apostava, doncs, pel desenvolupament immediat d'una revolució proletària a Catalunya i a la resta del territori republicà espanyol seguint el model que havia establert la Revolució d'Octubre de 1917.

Com en el cas del POUM, qui també la considerava una revolució proletària era l'anarcosindicalisme. La CNT no tenia cap mena de dubte sobre aquesta categorització, ni sobre la transformació social que havia generat a Rússia i, posteriorment, a l'URSS. Tanmateix, no era la vessant amb la qual s'identificaven. Certament, no rebutjaven el model rus, però tampoc s'hi veien reflectits. La Revolució Russa era una de les variants possibles de la revolució proletària, però no pas la que ells defensaven. De fet, no deixaven cap mena de dubte a l'hora de recalcar que el model de revolució proletària que defensaven requeria unes dosis llibertàries que la Revolució Russa no havia tingut. Tanmateix, com dèiem, això no la invalidava com un subjecte revolucionari a qui la CNT li reconeixia l'estatus, ni tampoc els progressos materials que se n'havien derivat —el desenvolupament econòmic i social. Molt menys encara es discutia el suport anarcosindicalista a l'URSS en forma de l'ajut internacional que aquest estat donava a la República, en primer lloc com a estat que s'havia situat militarment al costat de la República i, en segon lloc, a través de la denúncia que havia dut a terme sobre la farsa del Comitè de No-intervenció i la tolerància que tant el Govern britànic com el francès permetien a la intervenció militar alemanya i italiana al costat de les forces sollevades. No obstant això, també eren crítics amb les autoritats revolucionàries soviètiques. Primer, pel que fa a la forma. La CNT reconeixia el paper de Lenin i Stalin en la Revolució Russa. Però, alhora, no rebutjaven aplicar-li també aquest estatus a Lev Trotski, a qui consideraven una de les figures centrals de les jornades revolucionàries del 1917 al costat de Lenin. I, segon, pel que fa al fons. A diferència del que hem vist en el període 1917-1918, els cenetistes denunciaven les persecucions que els anarquistes patien a l'URSS stalinista.³⁰

---

30 Una reconstrucció més específica de les interpretacions de la Revolució d'Octubre durant els anys de la Guerra Civil Espanyola es troben a PUIGSECH, Josep. *op. cit.*, p. 221-226;

Aquest darrer episodi constata que la generació de la Revolució Russa no fou una generació ni passiva ni acrítica. Al contrari. Hem vist com des del primer moment es situà enfront els esdeveniments d'octubre de 1917 i manifestà els seus punts de vista, no sempre coincidents. I no només això, la dinàmica general que caracteritzà l'esfera de simpaties, empaties i identifications amb el món sorgit de la Revolució d'Octubre de 1917 fou un món caracteritzat per la via heterogènia i, per tant, una via de contrast respecte a la dinàmica ortodoxa que caracteritzava el món russosoviètic. Una empremta que, sense cap mena de dubte, mostra com la generació de la Revolució Russa va ser una generació amb majúscules.

Bibliografía

- AVILÉS, Juan. *La fe que vino de Rusia. La revolución bolchevique y los españoles (1917-1931)*. Madrid, Biblioteca Nueva, 1999.
- BONAMUSA, Francesc. *Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937)*. Barcelona, Anagrama, 1977.
- BREU, Ramon. *La Catalunya soviètica. El somni que venia de Moscou*. Badalona, Ara Llibres, 2011.
- CASANOVA, Julián (coord.). *Tierra y libertad. Cien años de anarquismo en España*. Barcelona, Crítica, 2010.
- DA. *Andreu Nin i el socialisme*. Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1999.
- DURGAN, Andy. *Comunismo, revolución y movimiento obrero en Cataluña 1920-1936. Los orígenes del POUM*. Barcelona, Laertes, 2016.
- ELORZA, Antonio; BIZCARRONDO, Marta. *Queridos camaradas. La Internacional Comunista y España, 1919-1939*. Barcelona, Planeta, 1999.
- FAULKNER, Neil. *La Revolución Rusa. Una historia del pueblo*. Barcelona, Pasado y Presente, 2017.
- FONTANA, Josep. *El siglo de la revolución. Una historia del mundo desde 1914*. Barcelona, Crítica, 2017.
- GARRIDO, Magdalena. «El impacto internacional de la Revolución de Octubre. Aproximación a los movimientos a favor y en contra de la Rusia soviética», a *Nuestra Historia. Revista de Historia de la FIM*, núm. 4 (2017).

PUIGSECH, Josep. «El imaginario de la Revolución rusa en la Guerra Civil Española», i ANDRADE, Juan; HERNÁNDEZ SÁNCHEZ, Fernando (ed.). *1917. La Revolución rusa cien años después*. Madrid, Akal, 2017, p. 391-404.

- HOBBSAWM, Eric. *Historia del siglo xx*. Barcelona, Crítica, 1995.
- MIÉVILLE, China. *Octubre*. Madrid, Akal, 2017.
- NAVARRA, Andreu. *El espejo blanco. Viajeros españoles en la URSS*. Madrid, Fórcola, 2016.
- PAGÈS, Pelai. *Andreu Nin. Una vida al servei de la classe obrera*. Barcelona, Laertes, 2008.
- PUIGSECH, Josep. *Falsa leyenda del Kremlin. El consulado y la URSS en la Guerra Civil española*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2014.
- La Revolució Russa i Catalunya*. Vic, Eumo, 2017.
- «El imaginario de la Revolución rusa en la Guerra Civil Española», a ANDRADE, Juan; HERNÁNDEZ, Fernando (ed.). *1917. La Revolución rusa cien años después*. Madrid, Akal, 2017.
- RISQUES, Manel (dir.). *Historia de la Catalunya contemporània*. Barcelona, Pòrtic, 1999.
- RIU-BARRERA, Eduard (ed.). *Viatge a la Rússia soviètica. Visions catalanes de l'URSS (1920-1941)*. Barcelona, L'Avenç, 2017.
- ROVIRA, Antoni. *Viatge a l'URSS*. Barcelona, Edicions 62, 1968.
- SHUBIN, Aleksandr. *Старт Страны Советов. Революция. Октябрь 1917 - март 1918 (Start Stranii Sovetov. Revoliutsiia. Oktiabr 1917 - mart 1918)*. Sant Petersburg, Piter, 2017.
- TERMES, Josep. *Historia del catalanisme fins al 1923*. Barcelona, Pòrtic, 2000.
- UCELAY, Enric; ESCULIES, Joan. *Macià al país dels soviets*. Barcelona, Edicions de 1984, 2015.
- VEIGA, FRANCISCO; MARTÍN, Pablo; SÁNCHEZ, Juan. *Entre dos octubres. Revoluciones y contrarrevoluciones en Rusia (1905-1917) y guerra civil en Eurasia*. Madrid, Alianza, 2017.
- WADE, Rex. *1917. La Revolución Rusa*. Madrid, La esfera de los libros, 2017.

Publicacions periòdiques

Lucha, La
Publicidad, La
Socialista, El
Solidaridad Obrera
Veü de Catalunya, La